

УДК 811: 796.5

**МОВНИЙ, ОСВІТНИЙ І НАУКОВИЙ ТУРИЗМ:
ФОРМУВАННЯ І РОЗВИТОК ТЕРМІНОЛОГІЇ
(НА МАТЕРІАЛІ УКРАЇНСЬКОЇ, РОСІЙСЬКОЇ І НІМЕЦЬКОЇ МОВ)**

Олена ЛЯХОВИН

*Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка,
кафедра практики німецької мови,
вул. Леся Курбаса, 2, 82100 Дрогобич, Україна
тел.: +380 (3224) 413324*

Розглянуто номінативні процеси у сфері наукового та освітнього туризму, що відбуваються в українській, російській та німецькій мовах з урахуванням специфіки їхніх лінгвокультур, вивчено шляхи поповнення лексичного складу фахової мови туризму та запропоновано деякі українські відповідники до німецьких та російських термінів, виявлено чинні лакуни. Йдеться про формування метамови наукового й освітнього туризму.

Ключові слова: номінація, лінгвокультура, освітній туризм, науковий туризм, термін, лакуна.

На сучасному етапі розвитку суспільства сформувалося чимало нових проявів людської діяльності, одним із яких є такий суспільно-культурний феномен, як туризм. У кожній лінгвокультурі це явище репрезентовано своїм, часом зовсім індивідуальним і специфічним набором знаків, під якими зазвичай розуміють вербальні (лексикон туризму, фразеологія, омовлення правил та прикмет тощо) та невербальні коди (жести, міміка використання паралінгвістичних засобів і т. ін.). Становлення галузевих термінологій відбувається в різних лінгвокультурах різними шляхами.

Мета цієї статті – розглянути термінологію туризму з урахуванням таких його сфер, як мовний, освітній і науковий туризм у проекції на українську, російську та німецьку лінгвокультури. Лексикон туризму як галузі, що вимагає чи не найбільшої кількості міжкультурних контактів, потребує зіставного дослідження не лише відповідних мов, але передусім лінгвокультур порівнюваних мов. Ці проблеми вивчає зіставна лінгвокультурологія.

Лінгвокультурологія, на думку В. Маслової, є продуктом антропоцентричної парадигми у лінгвістиці [7, с. 8]. Об'єкт її дослідження – дійсність у всій сукупності явищ та процесів, взаємодія мови як транслятора культурної інформації та людини, яка створює цю культуру, використовуючи мову, тобто підхід до мови як до феномену культури та її опис, керуючись цими позиціями, вимагає уваги до ознак національної ментальності та відображення їх у лексичній, фразеологічній, мовленнєвому етикеті, етичних концептах, у характері дискурсивної діяльності носія певної культури [1, с. 29]. Культура ж, за визначенням Ю. Лотмана, – це система знаків, які використовує суспільство, в якій зашифрована соціальна інформація, закладені людьми зміст, значення та смисл [6, с. 14], тобто культура – це соціальна інформація, що нагромаджується в суспільстві за допомогою знакових систем. Культура відображається у комунікації, вона «є формою спілкування між людьми», та «спільною для певного колективу – групи людей, які живуть одночасно і пов'язані певною соціальною організацією»

[див.: 5]. Розглядаючи туризм як суспільно-культурний феномен, звертаємо особливу увагу на культурне розмаїття, що проявляється також у мові, значні відмінності між культурами різних народів, історичних епох, цивілізацій, зокрема і на особливості формування та функціонування фахової лексики у різних лінгвокультурах.

Сьогодні до великого розмаїття туристичних послуг невідлучно долучаються нові форми міжнародного туризму. Україні не є чужою світова практика у сфері наукового та освітнього туризму. Ці види туризму активно посідають свої відповідні позиції на світовому та українському ринку туристичних послуг. Проте в Україні ці різновиди туризму перебувають ще на етапі формування, тому постійно поповнюються новими поняттями, що потребують номінації. Отож, не викликає здивування той факт, що термінологія цієї галузі недостатньо досліджена. У такому контексті вивчення проблеми номінації в проекції на фахову мову туризму у різних лінгвокультурах набуває особливої актуальності і потребує детального вивчення. Особливої уваги заслуговує аналіз української, російської та німецької терміносистем туризму у руслі зіставної лінгвокультурології.

Проблемам термінознавства та фахових мов присвячено чимало праць в українській та зарубіжній науці. Заслуговують на увагу дослідження Л. Гофмана, А. Дякова, І. Кочан, Т. Кияка, З. Куделько, Г. Мацюк, В. Пілецького, Л. Полюги, Р. Рожанківського, Г. Флюка, В. Шмідта та ін. Про проблеми лінгвокультурології та її різноманітні аспекти писали Н. Арутюнова, Г. Богданович, А. Вежицька, С. Гюнтер, П. Донець, Т. Космеда, В. Маслова та ін.

Поряд із проблемами термінотворення і термінокористування важливо вивчати і питання номінації. Оскільки наука не стоїть на місці, постійно рухається вперед, то з'являються й нові поняття, що потребують відповідної номінації, а отже, й нових термінів, що виникають на національному мовному ґрунті або запозичуються з інших мов разом із поняттям, яке позначають [3, с. 3]. Теорія номінації розвивалася передусім як теорія, орієнтована на пояснення шляху від речі до її позначення, тобто шляху від предметного світу до номінації окремих фрагментів світу. Щоб бути одиницею номінації, ця одиниця повинна відповідати одній вимозі – позначати, бути назвою, виділяти об'єкт номінування як окрему сутність, виконувати номінативну функцію, «тобто репрезентувати виділений в акті номінації об'єкт засобами мови і замінювати далі цей об'єкт його ім'ям у мовній діяльності» [4, с. 38].

Термінологічна система туризму української мови належить до нових терміносистем, що невідлучно розвиваються, тому чимало питань потребують вирішення: визначення особливостей формування терміносистеми туризму, дослідження шляхів і джерел її поповнення, типів номінації та способів термінотворення у різних терміносистемах. Як влучно зауважує В. Пілецький: «Історія наукового терміна в новій українській літературній мові засвідчує, що до основних питань термінознавства завжди належала проблема відбору з найрізноманітніших варіантів єдиної назви спеціального поняття і органічного її входження в лексичну підсистему національної мови» [8, с. 48].

Проблема термінокористування та термінологічного нормування у сфері туризму ускладнюється сьогодні тим фактом, що, з одного боку, туризм – явище міжкультурне, і в Україні розвиток туризму відбувається за наявними світовими тенденціями, тому разом із запозиченням реалій відбувається запозичення, а часом і калькування,

термінів. З іншого боку, чимало науковців закликають до збереження національного духу української термінології.

Термінологічній лексиці властиві ті самі тенденції, що й мові загалом. Її розвиток, як відомо, зумовлено зовнішніми (екстралінгвальними) та внутрішніми (інтралінгвальними) чинниками. Нерідко екстралінгвальні чинники відіграють важливу роль у творенні тієї чи тієї номінації. Однак зовнішні чинники розвитку мови не діють незалежно від внутрішніх, зумовлених певними системними відношеннями. Позамовні чинники можуть сприяти чи, навпаки, заважати, прискорюючи чи сповільнюючи відповідні процеси [3, с. 3].

У процесі розгляду фахової мови туризму варто зважати на той факт, що важливим екстралінгвальним чинником є вплив західних тенденцій та розвиток туризму, а отже, і запозичення реалій, понять та термінів. Однак шляхи їх уходження в українську мову різноманітні: запозичення термінологічної одиниці чи способу термінотворення, семантичне калькування і т. д. Чи приживуться запозичені терміни і стануть повноцінними складовими національної терміносистеми, чи їх замінить національний відповідник – це питання часу та мовної політики держави.

Усі ці проблеми виникли і в терміносистемі туризму української мови. В українській мові вже усталеними стали терміни «*науковий туризм*» та «*освітній туризм*». В «Енциклопедичному словнику-довіднику з туризму» зафіксовано такі визначення: *науковий туризм* – вид туризму, що охоплює поїздки з метою участі в нарадах, конгресах, симпозіумах. Цей вид подорожі є порівняно новим у міжнародному туризмі і його становлення пов'язане з розвитком зовнішньоекономічних зв'язків, НТР та матеріально-технічним прогресом, розширенням міжнародних контактів серед представників наукових кіл різних держав та прагненням використовувати передовий досвід інших країн і народів у створенні духовних і матеріальних цінностей.

Освітній туризм – це туристична поїздка, під час якої турист поєднує відпочинок і навчання. Існують три різновиди освітнього туризму: *мовно-навчальний, спортивно-навчальний, професійно-навчальний*. *Мовно-навчальний освітній туризм* розрахований на осіб різного віку, мета якого – вивчення мови всіх рівнів складності. Такі поїздки можуть бути індивідуальні та групові, переважно, терміном 2–3 тижні. *Спортивно-навчальний туризм* передбачає навчання гри в гольф, теніс, кінному спорту, серфінгу тощо. *Під час освітнього туризму* може відізнатися професійне навчання з маркетингу, менеджменту, комп'ютерних технологій, готельної справи тощо [2].

Розглянемо детальніше функціонування терміна *мовно-навчальний туризм* у німецькій, російській та українській мовах. У Європі вже давно побутує практика вивчення мови у відповідному мовному середовищі, тобто у країні, мову якої вивчаєш. Розглянемо для прикладу розвиток *мовно-навчального освітнього туризму* в німецькій лінгвокультурі з огляду на усталені поняття та терміни.

У німецькій лінгвокультурі історично термін «*Bildungstourismus*» пов'язаний із такими поняттями, як *Grand Tour*, «*Cavalierstour*», «*Kavalierreise*», «*Junkerfahrt*». Починаючи з епохи Відродження усі ці позначення стосувалися обов'язкових подорожей в Європу, Італію, Іспанію, а також Святу Землю синів європейських аристократів. При цьому вони вивчали культуру та звичаї інших країн, поглиблювали знання іноземних мов, удосконалювали манери, що підвищувало їх престиж. У XIX ст. на зміну поняттю *Grand Tour* приходить поняття *Bildungsreise* (українською – освітня

подорож), що згодом розширює своє значення за рахунок також актуальне сьогодні поняття *Sprachreise* (українською – мовна подорож).

Українській та російській лінгвокультурам епохи Відродження поняття *Grand Tour*, «*Cavalierstour*», «*Kavalierreise*», «*Junkerfahrt*» невластиві. Можливо, що це не свідчить про цілковиту відсутність відповідного денотата, просто з огляду на певні обставини (наприклад, це явище не було масовим) у зазначених лінгвокультурах такі поняття не були зафіксовані. У цьому разі йдеться про лакуни – білі плями на семантичній карті мови [6, с. 34]. Поняття *Grand Tour*, «*Cavalierstour*», «*Kavalierreise*», «*Junkerfahrt*» є тими реаліями, що були притаманні свого часу Європі, проте сьогодні можуть уважатися неактуальними. Хоча для галузі туризму поняття *Grand Tour* й досі важливе, проте воно втратило первісне значення і більше не пов'язане з освітнім туризмом.

Сьогодні найпоширенішими німецькими термінами у цій сфері є такі: *Bildungstourismus*, *Bildungsreisen*, *Studienreisen*, *Sprachtourismus*, *Sprachreise*, *Forschungsreise*, *Sprachurlaub*, *Sprachferien* *Sprachreiseveranstalter*, *der / die Sprachreisende*. Лексема *Sprachreise* (дослівно «мовна подорож») позначає факт перебування за кордоном із метою вивчення та вдосконалення іноземної мови. Навчання відбувається у мовних школах, де наявне природне іншомовне середовище. Термін *Sprachreise* набув поширення у всіх німецькомовних країнах і замінив терміни, що побутували до цього часу, як-от: *Sprachferien* (мовні канікули), *Sprachurlaub* (мовна відпустка), а в Швейцарії – *Sprachaufenthalt* (мовне перебування). Організації, що планують подорожі такого типу, прийнято називати *Sprachreiseveranstalter* (організатори мовних подорожей), а учасники мовних подорожей – *Sprachreisende* (мовні подорожувальники). Сьогодні у Німеччині налічують 160 організаторів мовних подорожей, а за даними опитування, проведеного університетом Кобленц-Ляндау, щорічно мовні подорожі здійснює 160 000 осіб, причому 70% з них доросле населення [9].

Проаналізувавши текст (дискурс) рекламних пропозицій українських мовних шкіл та підготовчих відділень для іноземних громадян, що пропонують, наприклад, вивчення української мови для іноземців, було виявлено функціонування таких термінів-словосполучень: *тур з метою вивчення мови, культурно-мовна подорож, подорож з метою вивчення мови, літня школа, мовні курси, літні курси з вивчення іноземної мови*. Такі неуніфіковані позначення можуть зумовити непорозуміння, зокрема за умови міжкультурної комунікації. У цьому разі виникає необхідність вироблення стандартизованих термінів для позначення існуючих понять не лише із точними дефініціями, але й з урахуванням інших вимог, що виокремлені мовознавцями з метою розбудови й удосконалення української терміносистеми.

Термін *мовно-навчальний освітній туризм* – громіздкий, тому, вочевидь, потребує скорочення форми. Цим терміном майже не послуговуються ні туроператори, ні організатори мовних шкіл, що надають відповідні послуги. Оскільки тенденція до заміни складеного терміна однослівним сприяє вдосконаленню термінологічної системи, то вживання лексем «*мовна подорож*» (німецький аналог *Sprachreise*, *російською – языковая поездка*) та «*мовний туризм*» (німецький аналог *Sprachtourismus*) на противагу терміну *мовно-навчальний освітній туризм* можна вважати виправданим.

Російська фахова мова туризму також розвивається під впливом більш розвинених терміносистем, запозичуючи і поняття, і терміни зі сфери наукового та освітнього

туризму із західних терміносистем. Ця семантична група охоплює такі найпоширеніші терміни: *образовательный туризм, учебные поездки с целью изучения иностранного языка, образовательный отдых, языковые курсы, языковая поездка*. Як бачимо, терміносполука *языковая поездка* ввійшла до терміносистеми туризму російської мови і вживається паралельно зі словосполученням *учебная поездка с целью изучения иностранного языка* і, можливо, з часом витіснить, зважаючи на необхідність мовної економії відповідно до чинної універсальної тенденції розвитку мови.

Німецькі лексеми *Sprachferien*, або ж *Sprachreise* можуть слугувати зразком для усталення відповідних українських термінів: *мовні канікули* та *мовна подорож*. Іншим варіантом останнього може бути *подорож з метою вивчення мови*. Деякі туроператори використовують словосполучення *тур з метою вивчення мови*, проте у цьому разі маємо дещо інше тлумачення, оскільки тур – це: 1. Комплекс послуг з розміщення, перевезення, харчування туристів, екскурсійні послуги, а також послуги гідів-перекладачів та інші, що надаються залежно від мети подорожі. 2. Туристська поїздка за визначеним маршрутом у конкретний термін, забезпечена комплексом послуг у сфері житла, переміщення, медичного і культурного обслуговування (див.: Рекомендаційний законодавчий акт «Про основні принципи співробітництва держав-учасників СНД в галузі туризму», 1994 р.) [2]. І якщо перше визначення цілком відповідає *мовно-навчальній освітній подорожі*, то друге тлумачення є правильним лише, коли йдеться саме про поїздку за визначеними маршрутами, а не про перебування на одному місці.

Порушуючи зазначене питання, наштовхуємося на проблему вибору адекватного відповідника із системи наявних термінів, але зовсім інша ситуація виникла з відповідником до німецької лексеми *der / die Sprachreisende*, що можна перекласти лише описово – «*турист, який здійснює поїздку з метою вивчення мови*». Сама лексема є безеквівалентною в українській та російській лінгвокультурах.

Освітній туризм має в Україні багато перспектив для розвитку. З одного боку, громадяни нашої держави вивчають іноземні мови, з іншого, – українську мову вивчають в університетах багатьох країн світу. Простежимо поширення зацікавлення українською мовою, а разом із тим, з'являються і на наших теренах студенти-іноземці та науковці, які поповнюють ряди прихильників наукового чи освітнього туризму. Вони мають змогу поглиблювати свої знання на літніх мовних курсах, у літніх школах, під час наукових стажувань, зокрема у Києві та Львові. Вивчення української мови як іноземної можливе й на території інших держав. Наукова колегія Альфреда Крупа (Грайфсвальд, Німеччина) пропонує всім, хто цікавиться українською мовою, її історією, літературою та культурою, участь у щорічній літній академії (*Sommerakademie*) – *Ukrainicum*, тому усталена стандартизована терміносистема туризму української мови є необхідною умовою, що забезпечить інтенсивні міжнародні контакти та успішну міжкультурну комунікацію.

Отже, схарактеризувавши деякі шляхи входження нових термінів та проаналізувавши процес номінації нових понять у фаховій мові туризму, що відбувається в українській, російській та німецькій мовах відповідно до специфіки їхніх лінгвокультур у проекції на освітній та науковий туризм, доходимо висновку, що у цій терміносистемі простежимо активні процеси, які ще необхідно осмислити і всебічно описати, констатуємо наявні факти та прогнозуємо розвиток зазначеної терміносистеми у різних мовах унаслідок відповідної взаємодії. Виникла необхідність в обговоренні у

наукових колах можливості з'яви нових термінологічних відповідників, що частково й зроблено у цій науковій розвідці. Виявлення та аналіз шляхів і джерел поповнення цих фахових мов становить перспективу подальшого дослідження, що необхідно й для кращої організації відповідної наукової і навчальної роботи.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. *Богданович Г. Ю.* Русский язык в аспекте проблем лингвокультурологии / Г. Ю. Богданович. – Симферополь : ДОЛЯ, 2002. – 392 с.
2. *Енциклопедичний словник-довідник з туризму / В. А. Смолій, В. К. Федорченко, В. І. Цибух; [передмова В. М. Литвина].* – К. : Видавничий Дім «Слово», 2006. – 372 с.
3. *Кочан І.* Термінологія : національна чи міжнародна? / І. Кочан // Вісник Нац. ун-ту «Львівська політехніка». – Серія «Проблеми української термінології». – 2009. – № 648. – С. 3–8.
4. *Кубрякова Е. С.* Номинативный аспект речевой деятельности. / Е. С. Кубрякова. – М. : Наука, 1986. – 157 с.
5. *Лотман Ю.М.* Беседы о русской культуре : Быт и традиции русского дворянства. – СПб., 1994.
6. *Маслова В. А.* Лингвокультурология : учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений / В. А. Маслова. – М. : Издательский центр «Академия», 2001. – 208 с.
7. *Маслова В. А.* Филологический анализ художественного текста / В. А. Маслова. – Минск : Універсітэцкаэ, 2000. – 173 с.
8. *Пілецький В.* Український термін як національно-культурне явище / В. Пілецький // Вісник Львівського університету. – Вип. 38. – Ч. I. – С. 47–56. – Серія філологічна. – Львів, 2006.
9. *Sprachreise aus Wikipedia, der freien Enzyklopädie.* – Режим доступу : www.wikipedia.org/wiki/Sprachreise#mw-head#mw-head

Стаття надійшла до редколегії 4.12.2010

Прийнята до друку 19.12.2010

**LINGUISTIC, EDUCATIONAL AND SCIENTIFIC TOURISM:
THE FORMATION AND DEVELOPMENT OF THE TERMINOLOGY
(LANGUAGES ANALYSED: UKRAINIAN, RUSSIAN, GERMAN)**

Olena LYAKHOVYN

*Ivan Franko Drohobych State Pedagogical University,
Department of language and intercultural communication,
Les' Kurbas str., 2, 82100 Drohobych, Ukraine,
tel: + 380 (0224) 413324*

In the article the nomination processes in the sphere of scientific and educational tourism which occur in the Ukrainian, Russian and German languages are examined with account of peculiarity of their linguo-cultures; the ways of enlarging the professional vocabulary in the sphere of tourism are studied; some Ukrainian analogs to German and Russian terms are proposed and active lacunae are discovered. The issue of this article is the formation of the metalanguage of the scientific and educational tourism.

Key words: nomination, linguo-culture, educational tourism, scientific tourism, term, lacuna.

**ЯЗЫКОВОЙ, ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫЙ И НАУЧНЫЙ ТУРИЗМ:
ФОРМИРОВАНИЕ И РАЗВИТИЕ ТЕРМИНОЛОГИИ
(НА МАТЕРИАЛЕ УКРАИНСКОГО, РУССКОГО И НЕМЕЦКОГО ЯЗЫКОВ)**

Елена ЛЯХОВИЧ

*Дрогобычский государственный педагогический
университет имени Ивана Франко,
кафедра практики германского языка,
ул. Леся Курбаса, 2, 82100 Дрогобыч, Украина
тел.: + 380 (3224) 413324*

В статье рассматриваются номинативные процессы в сфере научного и образовательного туризма, которые происходят в украинском, русском и немецком языках с учетом специфики этих лингвокультур, было изучено способы пополнения лексики профессионального языка туризма, предложено некоторые украинские эквиваленты немецким и русским терминам, рассмотрено лакуны. Речь идет о формировании метаязыка научного и образовательного туризма.

Ключевые слова: номинация, лингвокультура, образовательный туризм, научный туризм, термин, лакуна.